

Lenka Procházková

BÍLÝ KLAUN

Sbírka fejetonů
a jiných krátkých
textů

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

BÍLY KLAUN

Lenka Procházková

BÍLÝ KLAUN

Sbírka fejetonů a jiných krátkých textů

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Copyright © Lenka Procházková, 2014

Cover and Layout © Helena Jiráková

Cover Illustration and Icons © Lukáš Fibrich

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-996-8 (PDF)

„Probud' se, otroku! Staň se občanem!“

(z projevu 23. 2. 2013 na náměstí Svobody v Brně)

MÍSTO ÚVODU - OBRANA NOSNÝCH ZDÍ

S výběrem textů pro tuto knížku jsem začala loni o Vánocích (2013). Správněji řečeno – s jejich vyhledáváním. Bylo to složité pátrání v dokumentech počítače a ve stohu novin a časopisů. Připadala jsem si jako archeolog, protože u některých textů jsem si nepamatovala ani název, natož datum jejich publikování. Několikrát jsem musela zahanbeně prosit o pomoc redaktory, aby mnou nedohledatelný článek vybádali v elektronickém archivu periodika.

Zcela jistě jsem ale věděla, že se sbírka, až ji sesbírám, bude jmenovat Bílý klaun, podle fejetonu, který jsem jedním dechem napsala během zářijové noci z neděle na pondělí v roce 2009. Tvůrčímu výkonu předcházela útrpný víkend strávený u obrazovky veřejnoprávní televize. Přímý přenos z „polosoukromé“ návštěvy papeže Benedikta XVI. a doprovodné veřejné tanečky mě natolik uhranuly, že jsem to nepřestala sledovat ani při vaření, uklízení a koupání maličké vnučky. Když se rodiče nemluvněte vrátili z dovolené, užasli, že jsem jim neplánovaně vydrhla i parkety, ale na vysvětlování „záchvatu“ jsem neměla čas, protože mi v mozku už blikal název Bílý klaun. V autobuse z Kladna do Prahy jsem si psala do diáře další klíčová slova, v metru jsem v tom pokračovala a omylem přejela o stanici dál. Když jsem konečně doma zapnula počítač, všimla jsem si, že se mi rozčilením chvějí prsty. V osm ráno jsem článek dopsala a ihned jej poslala svému právníkovi. V devět jsem mu zatelefonovala. „Je to žalovatelné?“ ptala jsem se. „Mohlo by být. Ale buď v klidu, tohle ti stejně nikdo neotiskne,“ předvídal. Mýlil se. V deníku Právo to vzali a uveřejnili na straně politických komentářů, přestože text „přetejkal“ a museli kvůli němu znovu lámat.

Až o dva roky později mi i Právo, tak jako před ním jiné deníky, začalo některé články bez vysvětlení vracet. Ten nejdůležitější neotištěný se týkal tzv. církevních restitucí. Kolegyně z Literárních novin mi navrhla, ať to uveřejním u nich. Jenže komentář byl na vkus „Literárek“ příliš stručný. Místo dvou tisíc znaků žádaly sedm tisíc. Rozvíjet zhutnělé myšlenky je podobně „snadné“ jako zvětšovat malé šaty, nicméně jsem začala s přepisem. V průběhu práce mi zavolal šéfredaktor a rozšířil zadání na šestnáct tisíc znaků. Třetí verzi jsem tedy pojala rozmáchle, jako historický výklad. Znovu jsem pročetla podklady, které shromažďuji od počátku devadesátých let, konzultovala jsem s odborníkem na církevní právo a po třech týdnech jsem do redakce poslala výsledný text. Pak jsem jej ještě v detailech opravovala, sahala i do korektur, změnila nadpis a pomáhala vybrat fotku na titulní stranu. Pocit radosti a úlevy z toho, že článek konečně vyšel a míří ke čtenářům, byl srovnatelný s vydáním románu. Moje spolupráce s „Literárnkami“ pak trvala déle než rok, po který statečně nesly prapor vzdoru proti nemravnému zákonu. Jenže pro týdeník je těžké dlouhodobě držet osamělý kurz. Další texty jsem pak uveřejňovala na internetových serverech, především na Britských listech. „Literárnkám“ však patří vděk za to, že jako první odvážně vypustily světlice signalizující SOS v době, kdy církev už byla nakročená k předjednanému rychlému vítězství. Díky včasnému varování se jí ta cesta, přestože umetená politiky a médii, značně protáhla a kdo ví, jaké zátarasy čeští občané ještě uchystají...

Sbírka Bílý klaun však není monotematická, seřadila jsem do ní všechny krátké texty, které jsem napsala za posledních pět let. Je to ucelený soubor zachycující moje názory, obavy, ale i naděje. Texty jsou řazeny chronologicky. Čtenářům to umožní zpětně si uvědomit souvislosti mezi politickým vývojem a proměnou naší společnosti a zamyslet se nad otázkou: cui bono? Tedy: komu to prospívá? Sbírka obsahuje i projevy, které jsem pronášela při různých demonstracích a na setkáních, jež povětšinou organizovalo Hnutí za přímou demokracii.

Jako přídavek jsem do knihy zařadila i čtyři dokumenty, které se týkají tzv. církevních restitucí. V textu trestního oznámení na premiéra Petra

Nečase a spol. je nepřesnost v čísle zákona. I když jsem trestní oznámení konzultovala se dvěma právníky, nevšimli si, že zákon byl v pozdějším znění přečíslován. Ostatně této „kosmetické vady“ si nevšimli ani státní zástupci, kteří trestní podání prošetřili a odložili (na lepší časy?). Chci však čtenáře uklidnit. Laik, který podává trestní oznámení, není povinen znát čísla zákonů, stačí, když popíše čin, který pokládá za trestný. Když jsem formulovala trestní oznámení na kardinála Duku a další neznámé pachatele, doporučil mi právník, abych jejich spoluúčast při přípravě zákona o tzv. církevních restitucích zhodnotila jako „pokus o podvod“. Mně však připadala výstižnější „krádež ve stadiu pokusu“. Ať tak či onak, státní zástupci i toto podání odložili a umožnili, aby trestný čin byl dokonán.

Součástí příloh jsou i dopisy papeži Benediktovi a papeži Františkovi. Na ten první jsme odpověď nečekali. Na druhý ano. Zlatoústý kardinál Duka ale papeži Františkovi vysvětlil, že jsme hrstkou postkomunistů a že u české veřejnosti nemáme podporu. Říká se, že lež má krátké nohy, pod sutanou to ale není vidět...

Dokumentů zařazených do příloh by mohlo být mnohem víc, ale nechci čtenáře deprimovat četbou všech odpovědí politiků, státních zástupců, policejních orgánů a dalších úředních osob, se kterými jsme si dopisovali a kteří naši snahu o uchránění státních majetků zamítli. Hromadění špatných zpráv vede k beznaději. Ale naštěstí jsou i dobré zprávy! O jednu se zasloužil občan Jan Bouček, emeritní hajný, který svým neúnavným bádáním v archivech a podáváním trestních oznámení dokázal zachránit velké lesní pozemky na Broumovsku, které chtěli od státu získat benediktini (kdysi „ocenění“ Benešovým dekretem). Ve dnech, kdy pracuji na korekturách této knížky, probíhá několik dalších obdobných „tichých soubojů“. Nebylo by však taktické, je už nyní konkretizovat, a dávat tak avízo těm „nejpečlivějším“ čtenářům, kteří knihou budou procházet krok za krokem jako územím nepřítele. Moje zkušenosti z disentu nevyvanuly...

Ke každému textu je přiřazena ikonka pro rychlou orientaci. Psacím strojem označujeme články, které vyšly v tištěných periodikách, ikona po-

čítače uvádí texty zveřejněné na internetu, u projevů je mikrofon, u dopisů obálka, trestní oznámení zdobí váhy. Kalamář s husím brkem kráší krátké esejistické glosy. Sbírka obsahuje i jednu pohádku (určenou nejen dětem) a jednu s humorem sepsanou odpověď na vážnou anketní otázku.

Končí březen (2014) a já se chystám na stěhování. Po pětadvaceti letech opouštím byt na pražském nábreží s výhledem na Vltavu a vzdálenou siluetu Hradu. Nad věží korunovační katedrály stále ční český lev. Ten pohled mi ale nebude chybět, mám jej trvale obtisknutý v duši. Od dubna budu žít na Žižkově. Když jsem tam poprvé přišla na obhlídku terénu a zastavila se v horním cípu Kostnického náměstí, všimla jsem si, že obrovitá jízdní socha Jana Žižky optickým klamem stojí přímo na střechách žižkovských činžáků. Působilo to na mě jako přírodní úkaz a poskytlo mi to inspiraci k následujícím povzbudivým řádkům.

Český národ má jedinečnou historii, což souvisí s polohou naší vlasti na zeměkouli. Život, po generace uskutečňovaný na křižovatce vlivů, připomíná pohledem do zpětného zrcátka zebří pruhu. Až na to, že bílé pruhy značící myšlenkové vzepětí, jsou mnohem užší než ty tmavé, v nichž se žití snižuje na přežití. Ale i v obdobích tmavých pruhů, kdy svítání bylo v nedohlednu, tu vždy žili lidé schopní nazírat minulost, přítomnost a budoucnost v souvislostech. Úvahy o tom, že lidský osud není předurčen, ale vytvářen přístupem k životu, nacházely své zastánce a jejich následovníky. Pokaždé, když se odvaha v myšlení projevila i v činech, přišel na řadu bílý pruh. Netrval dlouho, ale ti, kdož v něm aspoň chvíli žili, přenesli naději dál. Paměť národa nelze vyleptat kyselinou ani začernit cenzurními zásahy.

I když je dnes česká společnost roztříštěná do mnoha skupin, podle hesla rozděl a panuj, tak ve chvíli, kdy je útok veden proti nosné zdi společného domu, která drží klenbu, nezbyvá čas na kádrování obránců. Doporučovaná vzájemná nenávisť mizí a místo ní vzniká soudržnost. Taková chvíle, kdy minulost se sepne s přítomností, aby stvořily budoucnost, se blíží. Bude dalším bílým pruhem?

Život na křižovatce vlivů v nás vypěstoval nejen mimořádnou trpělivost, ale i kacírskou odvahu. Spojení obou vlastností zatím odolalo všem pokusům o převýchovu. Věřím, že to nevzdáme a že si dál budeme předávat naději na plnost života navzdory režimům a systémům.

Lenka Procházková

I. FEJETONY A DALŠÍ TEXTY

POCIT VINY VYŠLECHTIL ČLOVĚKA

V dětství pocit viny souvisí se strachem z potrestání. Tato přímá úměra funguje i při výchově domácích zvířat. Provinilé dítě i provinilý pes, když potrestání odezní, většinou projevují pokoru, protože touží po smíru s „vrchností“. S podobným principem operuje i katolická církev. Hříšník se v hygienických intervalech vyznává ze svých vin a prostřednictvím kněze je mu odpuštěno. Hluboká důvěra v odpuštění je mistrovským vynálezem proti zoufalství. My, kteří rituál zpovědi nepraktikujeme, se musíme s pocitem viny vyrovnat sami. Výčitky svědomí jsou signálem, že jsme ublížili své vlastní duši. A i když racionálně víme, že duše neexistuje (žádný patolog ji ještě nenašel), reálně cítíme, že bolí. A nejsme první, koho. Myslím, že ani Shakespeare nebyl žádný svatoušek a že si lady Mackbeth nevycucal z prstu. Člověk si své běsy nevymýšlí, on je zná. Už antické Erýnie jistě vznikly reálným prožitkem a zřejmě nešlo jen o kvílení větříčku. Někdo někoho zapíchnul a pak mu to leželo v duši. A nám tak předal ten mučivý prožitek pro výstrahu. Silná umělecká díla, stejně jako náboženství, odedávna ukazují, že překračování základních pravidel společenství je zlým činem. Mezi nepřebornými příklady potrestaných viníků jsou však i výjimky. Někdy dobro prohraje. Církev to řeší institutem mučedníků, kteří jsou za své utrpení odměněni až po smrti, zatímco na nedostížené lotry čekají věčná muka. Umění je méně alibistické. Uznává, že pocit viny není vrozený, ale vypěstěný a že ho nemusí mít úplně každý. Lékaři a právníci to vědí taky. Lidé, kterým chybí schopnost cítit svou vinu, jsou pro společenství „normálních“ nebezpeční. Nemají zpětnou vazbu (ony výčitky). Způsobit to může i nějaká vada v mozku, ale častěji za to může špatná vý-

chova. Fanatismus, který hlásá, že účel světí prostředky, vede k přizpůsobování se špatným (nepsaným) pravidlům. Pocit spoluviny může zakrnět a nakonec vymizí úplně, pokud se potrestání hlavních viníků opakovaně nekoná. Člověk zbavený pocitů viny pak přestává být „domácím“ zvířetem, přestává cítit odpovědnost za „obec“ a vrací se k zákonům džungle. Takový člověk přestává disponovat budoucností.

Sanquis, únor 2009

SMYSL NÁSILÍ V DĚJINÁCH

V dobách kmenových společenství souviselo násilí s kodexem cti a msty. Tento kodex lidi vychovával, aby se prosazovali silou, a tím si získávali autoritu. Oko za oko – zub za zub. První války neměly ekonomický cíl, ale představovaly boj o prestiž. Kořist (zajatci, koně, ženy a posvátné symboly protivníka) byla hmatatelným důkazem této prestiže. Člověk ještě neměl vlastní zájmy, ale byl pevně vklíněn do své skupiny a sdílel její kruté praktiky jako cosi naprosto přirozeného. Individuální svědomí, tak jak je vnímáme dnes, neexistovalo.

Vznikem států se násilí začalo měnit na prostředek k rozšiřování území. Výbojné války souvisely se ctí a autoritou panovníka. Někdy se slabší protivník dokázal válce vyhnout závazkem vazalství. Tyto smlouvy však neměly dlouhé trvání. Zatímco zrada silnějšího signatáře smlouvy byla vnímána jako jeho právo, zrada vazala byla zkrátka zradou. V triumfálních průvodech vítěze byl poražený předváděn davu jako bezectná kořist. Při krutých popravách se obecnstvo nehroutilo hnusem, zatímco my, dnešní filmoví diváci, při scénách ukazujících to starověké barbarství, zavíráme oči. Neradi vidíme člověka v tísní. Odkdy? Kdy došlo k té změně přístupu?

„Nečiň druhému to, co bys sám nesnesl,“ nabádal před dvěma tisíci lety mladý rabi Ješua. Muž, který se pokoušel zreformovat Starý zákon. Řekl toho víc, mluvil například i o lásce: „Miluj bližního tak jako sebe.“ Ale zákoníci nepotřebovali změnu. Kdokoliv mínil měnit „jejich“ pořádek, musel počítat s hrubým zacházením. A tak byl násilně umlčen. Ale i křesťanství bylo šířeno násilně – mečem a ohněm. Zabíjení a mučení ve

jménu pacifisty Ježíše nám dnes připadá obludné, ale tehdy tím autorita církve sílila. Potírání kacírství v regionech, které už byly pod dohledem neomylného papeže, lze nazvat defenzivou, zatímco násilné šíření téže ideologie v zemích, ve které lidé věřili v jiného boha, bylo válkami ofenzivními. Skutečným motivem bylo šíření vlivu a moci, tedy dobytelsství. Ani francouzská revoluce, která Boha dočasně zrušila a nastolila místo něj Rozum, se nevyhnula starým krvavým praktikám. Svobodu, rovnost a bratrství pak roznášeli Bonapartovi gardisté na hřbetech svých koní po celém kontinentě. I novodobé totalitní ideologie (fašismus a komunismus) používaly násilí jako nejvhodnější přesvědčovací prostředek. Ovšem i dnešní demokratické systémy užívají k prosazení bezpečnosti a míru mnohdy násilí. Nestranné analýzy tvrdí, že možná ani tak nejde o mír, jako spíš o naftu. Máme o tom přemýšlet, nebo důvěřovat tomu, co je proklamováno kazateli? Přemýšlení možná nemusí být tak nebezpečné jako nepřemýšlení a mlčenlivé sdílení mocenských praktik. Naše individuální vědomí a svědomí, ke kterému se člověk dva tisíce let sunul, bychom si měli pěstovat i nadále. Jinak všechno násilí v dějinách bylo nesmyslné a pouze dokumentuje fakt, že člověk není zrozen pro mír, ale pro ustavičnou válku. I pod cizí vlajkou a kvůli prestiži a kořisti silnějšího signatáře...

Sanquis, květen 2009

INFORMACE A PŘÍZPŮSOBIVOST

Od dob, kdy zprávy vybubňoval obecní slouha na návsi až k dnešní střelhitě informovanosti díky internetu, uplynulo jen několik set let.

Jak se za tu dobu změnil člověk? Je moudřejší? Je svobodnější? A je šťastnější?

I v časech, kdy média tiskla a vysílala jen to, co jim státní politika předstřela, existovali nepřizpůsobiví občané, kteří chtěli mít o stavu světa objektivnější informace. Hlas Ameriky a Svobodná Evropa byly rušené, ale nedokonale, takže za dobrých klimatických podmínek a při značné trpělivosti se hledač dověděl víc, než pasivní konzument stádních (státních) pořadů. K informovanosti přispíval i samizdat. Touha po zakázaném ovoci ze stromu poznání s sebou vždy nesla riziko postihu. Dnes, kdy je svobodné šíření informací zaručeno ústavou a kdy nám satelity v přímém přenosu nabízejí bezpečnou účast na nebezpečných místech, riskujeme jiné postižení. Svět se přehledně smrškl, ale člověk se tím nezvětšil, jen mu okoralo srdce. Vzrušuje nás zjištění, že na Marsu je voda, ale zároveň vytěsníme informace, že velká část obyvatel naší vlastní planety si pro vodu pořád chodí s vědry do potoků...

Tato úvaha nemá být zaměřena proti globálně šířeným informacím, ale proti jejich dopadu na naši soudnost. Když obecní slouha přečetl shromážděným, že panu hraběti zemřela žena, a proto v sobotu nebude v městčku trh, aby volání prodavačů nenarušilo zádušní mši v kostele, rozhodli radní, že tedy trh bude výjimečně už v pátek. Když o tři sta let později stamiliony lidí v přímém přenosu sledovaly pohřeb princezny z Walesu,

měl jejich smutek z té cizí tragické smrti i vzrušující příměs uspokojení, že to tak pospolu a stejně prožívají. Zatímco obecní slouha jen vyřizoval, co se má dělat, globální informace bubnující dnes z médií nám evokují, co máme cítit, jak mluvit a co kupovat, abychom byli *in*. Takové programování lze samozřejmě vypnout. Pak si ale ty city, pocity a názory musíme pořídit samostatně. Nepřizpůsobovat se trendům a nedat se označkovat jako dobytek i dnes předpokládá odvahu.

I když člověk dnes dokáže překonat gravitaci a v biologii hmatá už po základech fyzické existence, uchopuje geny z jejich prostředí a zkoumá a kultivuje je v umělých podmínkách, k čemu je to pro zítřek dobré, když si ale nepoloží tu základní otázku po smyslu lidského života? A přitom je to otázka nejstarší. Umělci všech dob mluvili o úzkosti lidské duše a děsili se možné prázdnoty. To už ale dnešní vykladači světa šťastně vyřešili a přelepili ta prázdná místa reklamou.

Sanquis, červenec 2009

SOUKROMÍ ANEB NENIČ MĚ KRUHY

Touha po soukromí zřejmě u lidí není pudem, ale spíš kombinací genů a výchovy v raném dětství.

Když mě v pěti letech rodiče odvezli od olomoucké babičky, mé první vyprávěčky příběhů, a vrzli mě v Praze do školky, byl to pro mě šok. Nikdy nezapomenu na pocit úzkosti z té organizované hordy. Stála jsem přitisknutá ke zdi, nemluvná a zoufalá a hleděla oknem do zahrady na svobodné zelené stromy, zatímco moji vrstevníci klečeli na linoleu a společně si hráli s kostkami. V poledne jsem se štitila jíst z bakelitového táčku a večer, když pro mě maminka konečně přišla, jí učitelky řekly, že jsem nekollektivní typ s podezřením na abnormalitu. Než došlo na vyšetření u psychologa, pochopila jsem pravidla hry. Měnící se sociální podmínky mohou touhu po soukromí „převálcovat“, ale nikoliv zničit, protože pocit libosti ze svobodného prostoru a výběrové komunikace zůstává v člověku uvízlý jako ideál. Myslím si, že požadavek soukromí souvisí s rozvojem samostatného myšlení. V Novém zákoně jsou zmínky o tom, že Ježíš odcházal často do soukromí, aby mohl přemýšlet, případně „komunikovat“ s Bohem. I kupec Mohamed prchal za inspirací do samoty, a co teprve Buddha! Archimédés v hlubokém zamyšlení nad kruhy načrtnutými v písku osudově okřikl halamu ve zbroji, aby mu po nich neřapal, a zaplatil své právo na soukromý prostor vlastním životem. V dnešní přelidněné době, kdy se soukromí stává luxusem, si je bráníme technickými pomůckami: tmavými brýlemi místo rolet, sluchátky s hudbou, která nás v metru izoluje před okolní banalitou. Už starověcí proroci si halili tvář pláštěm, aby nebyli

rušení při svém „vytržení“. Tenkrát se tomu tak říkalo. Dnes bych to nazvala couváním. Vycouvat z pasti ruchů do soukromí mysli je pro někoho každodenní nutností. Výjimeční jedinci si svůj soukromý myšlenkový prostor dokážou udržet i v naprosto šílených podmínkách. Například Ferdinand Peroutka, který si v koncentráku v hlavě (!) zformuloval synopse svých budoucích knih. Zřejmě právě tato schopnost mu pomohla přežít. Soustředění na vnitřní soukromý svět samozřejmě vyžaduje obrovskou vůli. Vlastně je to svoboda, kterou buď uhájíme, anebo se jí zřekneme, abychom se v hordě nelišili...

Sanquis, únor 2010